

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Ailesi'ne teşekkürlerimizle. “R. Chaim Schimmel’in Tora’sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna’yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift.” – Rabi Sacks

Tetsave

Yahudilikte Estetik

Acaba Tora bu haftaki *Peraşa*'da Koenlerin ve Koen Gadol'un giyecekleri giysileri neden bu kadar spesifik ayrıntılarla ve vurgulu bir şekilde tarif etmektedir?

Yapacakları giysiler şunlardır: Bir *hoşer*¹, bir *efod*², bir üstlük, damadokulu bir entari, bir sarık ve bir kuşak. Benim Adıma birer *Koen* olmaları için, ağabeyin Aaron ve oğullarına, kutsiyete ait giysiler yapacaklar. (*Şemot 28:4*)

Genel olarak Yahudilik dış görünüşe karşı mesafeli bir yaklaşım içindedir. Yisrael'in ilk kralı Şaul bu mevkie uygunmuş gibi görünüyordu. “Omzundan yukarı, halkın tümünden uzundu” (*Şemuel I 9:2*). Ama işte, her ne kadar fiziksel açıdan uzun boylu idiye de, ahlaki açıdan aynı düzeyde değildi. Halka liderlik etmek yerine onların ardından sürüklenmişti. Tanrı, Şemuel'e Şaul'u reddettiğini ve Şemuel'in, kral olarak Yişay'ın oğullarından birini meshetmesi gerektiğini söylediği zaman Şemuel Yişay'ın evine gitmiş ve onun oğullarından Eliav'ın bu konuma uygunmuş gibi görüldüğünü görmüştü. Tanrı'nın seçtiği kişinin o olduğunu düşünmüş, ancak Tanrı ona hatalı olduğunu söylemişti:

A-Şem, Şemuel'e “Onun görünümüne ve uzun boyuna bakma, çünkü reddettim onu” dedi. “Çünkü [Tanrı] insanın baktığı şeylere bakmaz. İnsan

dış görünüşe bakar, ama *A-Şem* kalbe bakar.” (*Şemuel I 16:7*)

Görünüş aldatıcıdır. Aslına bakılırsa, bu öğretilerimizde daha önce de sözünü ettiğim gibi, İbranice “giysi” anlamına gelen *beğed* sözcüğü, İbranice “ihamet etmek” anlamına gelen *bagad* ile aynı kökten gelir. İtiraf duasında söylediğimiz gibi: “*Aşamnu bagadnu...*” – “Suç işledik, ihamet ettik...” Yaakov, babasını aldatmak için Esav'ın giysilerini kullanmıştır. Yosef'in kardeşleri aynısını onun kana bulanmış entarisiyle yapmışlardır. Sadece Bereşit kitabında bu tipte altı örnek vardır. Öyleyse Tanrı neden Koenlerin, Mişkan'da ve sonraları Bet Amikdaş'ta gerçekleştirecekleri ibadetin bir parçası olarak ayrıcalık ifade eden giysiler giymelerini emretmiştir?

Cevap, *Peraşa*'mızda iki kez geçen ve Koenlik giysilerinin neyi temsil edeceğini tanımlayan iki sözcükte yatmaktadır: *le-havod ul-tifaret* – “saygınlık [veya ‘onur’] ve görkem [veya ‘güzellik’] için”. Bunlar Tora'da – en azından insani bağlamda – alışılmadık sözcüklerdir. *Tiferet* – güzellik veya görkem – sözcüğü Tora'da yalnızca üç kez geçer ve bunların ikisi *Peraşa*'mızda (*Şemot 28:2*, *Şemot 28:40*), biri de, şiirsel olarak ve biraz farklı bir anlamda olmak üzere Devarim 26:19'dadır.

Kavod – saygınlık veya onur – sözcüğü Tora'da on altı kez geçmektedir ama

¹ Ç.N.: Üzerinde on iki kabileyi simgeleyen taşların bulunduğu, Koen Gadol'un göğsüne asılan kare şeklinde bir göğüslük.

² Ç.N.: Önlüğe benzeyen, ama Koen Gadol'un bedeninin arkasına giydiği ve şeritlerini önde bağladığı özel bir giysi.

bunların on dördü (2 x 7) Tanrı'nın onuruna yönelik birer atıftır. *Peraşa*'mızda geçen diğer ikisi ise, *kavod* sözcüğünün bir insanoğlu için kullanıldığı yegâne örneklerdir. Öyleyse bunun açıklaması nedir?

Cevap şöyledir: Bunlar, Yahudilikte estetik boyutu temsil etmektedir. Bu, Yahudilikte her zaman belirgin rol oynayan bir şey değildir. Bizim genel olarak, Tora'dan dünya kadar uzak kültürlerle bağdaştırdığımız bir kavramdır. Büyük imparatorluklar – Mezopotamya, Mısır, Asur, Babil, Yunan ve Roma – anıtsal saraylar ve tapınaklar inşa etmişlerdi. Kral ve maiyetini, şaşaalı cüppeler, üstlükler, taçlar ve tören kıyafetleri karakterize ederdi ve her rütbenin kendine ait üniforması ve süslü giyimi vardı. Bunun aksine Yahudilik, debdebe ve gösterişten kaçınmasıyla, birçok kez neredeyse püriten bir görüntü sergiler. Görünmez Tanrı'ya ibadeti öngören Yahudilik, görselin değerini, sözel ve işitsel lehine olacak şekilde düşürme eğilimi göstermiştir: görüntülerin görünmesinden çok, sözlerin duyulması ön plandadır.

Ama işte, Mişkan ve Bet Amikdaş'taki ibadet farklıydı. Burada görünüm – onur ve görkem – bir fark *ifade ediyordu*. Neden? Rambam şu açıklamayı verir:

Bet Amikdaş'ı yüceltmek için, orada görev yapanlara büyük onur gösterilirdi ve bu nedenle Koenler ve Leviler diğerlerine göre öne çıkardı. Bir Koen'in, en muhteşem ve kaliteli giysilerle, "onur ve görkem için kutsal giysilerle", uygun şekilde giyinmesi gerekirdi ... çünkü avam, insanı gerçek niteliğiyle değil ... giysilerinin güzelliğine göre değerlendirir ve Bet Amikdaş'a herkes tarafından büyük hürmet gösterilmesi gerekiyordu. (*Şaşırılmışlar İçin Kılavuz III:45*)

Bu izahat açıktır, ama bir nebze de burun kıvrıma iması taşımaktadır. Rambam, dini yaşamın doğasını gerçekten anlayanlar için dış görünüşün hiçbir şey ifade etmemesi gerektiğini, ama "avamın", halk kitlelerinin, çoğunluğun öyle olmadığını söylüyor görünmektedir. Temaşa, görünebilir ihtişam, altının parıltısı, *hoşemin* üzerindeki değerli taşlar, erguvanı ve mor renklerin zengin şatafatı ve beyaz

keten entarilerin el değmemiş saflığı bu kitleler üzerinde hayranlık uyandırır.

The Body of Faith [İnancın Bedeni] (1983) adlı kitabında Michael Wyschogrod, Yahudiliğin estetik boyutuna dair daha güçlü bir tez önerir. Tarih boyunca, diye öne sürer, sanat ve kült birbiriyle yakın bağ içinde olmuştur ve Yahudilik de bu konuda istisna değildir.

"Bet Amikdaş ve içeriğinin mimarisi, görsel sanatları başka hiçbir şeyin yapmadığı şekilde tetikleyen mekânsal bir düşünceyi talep eder. Şunu hatırlamak gerekir ki, geçmiş uygarlıkların geride bıraktıkları çok sayıda eser içinde, ritüel kullanıma yönelik olanlar, hep en ayrıntılı ve estetik açıdan en göze çarpıcı olanlardır."

Wyschogrod, Tanah dönemi sonrası Yahudiliğin, çoğunlukla, sanat ve müziğe olağanüstü katkılarda bulunmadığını söyler. Bugün bile, dindar Yahudilerin dünyası, büyük yazarların, ressamın, şairlerin ve oyun yazarlarınınkinden oldukça uzaktır. Tabii ki, popüler dini müzik açısından önemli bir zenginlik vardır. Ama genel anlamda, der Wyschogrod, "sanatçılarımız, Yahudi cemaatinden ayrılma eğilimi göstermektedir". Wyschogrod bunun manevi bir krizi temsil ettiğine inanmaktadır.

"Şairin hayal gücü, manevi yaşamın bir yansımasıdır. Mit ve metafor, hem dinin hem de nazımın geçer akçesidir. Nazım, dini ifadenin gerçekleştiği en güçlü alanlardan biridir. Ve aynı müzik, drama, resim ve dans için de doğrudur."

Rabi Avraam Kook, Tsiyon'a geri dönüşün Yahudi sanatında bir rönesansı tetikleyeceğini ummuştu ve dini yaşamda, özellikle de bir zamanlar *korban*, şimdi ise dua anlamına gelen *Avoda*'da – ibadette – güzellik için belirgin bir yer vardır.

Nörobilim, evrimsel psikoloji ve davranışsal ekonomi alanlarındaki yakın döneme ait muazzam bir araştırmalar bütünü, bizlerin, genel anlamda rasyonel hayvanlar olmadığımızı şüpheye yer bırakmayacak şekilde tespit etmiştir. Mesele mantık yürütme kabiliyetine sahip olmamamız

değil, daha çok, salt mantığın bizi eyleme sevk etmiyor olmasıdır. Bu nedenle duyguya ihtiyacımız vardır – ve duygu, beynin bilinçli düşünce merkezi olan prefrontal korteksten daha derine iner. İşte, görsel uyarıcıların anahtar bir rol oynadığı yer burasıdır. Sanat duyguya hitap eder. Bizi sözlerden daha derine inen yollarla harekete geçirir.

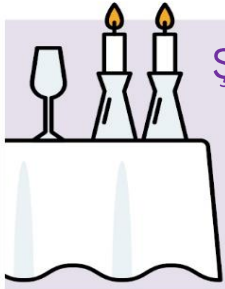
Yüksek düzeyli sanatın, sanat dışında başka bir yolla ifade edilemeyen bir maneviyata sahip olmasının sebebi budur – ve bu, Koenlerin entari ve kuşakları da dâhil olmak üzere Mişkan ve Bet Amikdaş'taki görsel güzellik ve şatafat için de geçerlidir. Bazı cemaatlerin Yom Kipur'da Musaf duasının tekrarı sırasında okudukları ve bu mükemmelliği ifade eden bir şiir vardır. Bu şiir, *Mare Koen*, yani güne özel ibadetini tamamlayıp Kutsalların Kutsalı'ndan çıkmış olan "Koen Gadol'un görünüşü" hakkındadır:

Göklerin gerilmiş tentesinin parlaklığı gibi,
Meleklerin görkeminden çıkan şimşek gibi,
Saçakların ipliğindeki gök mavisi gibi,
Bulutun içindeki gökkuşağının şekli gibi,
Kaya'nın, yarattıklarına giydirdiği asalet gibi,
Hoş bahçeye dikilmiş bir gül gibi,

Kral'ın alnına takılmış bir taç gibi,
Damadın yüzündeki sevgi aynası gibi,
Saflık sarığından bir aralık halesi gibi,
Krala yalvarmak üzere mahremiyet içinde oturan biri gibi,
Doğunun sınırlarında parlayan bir seher yıldızı gibi,
[Böyleydi] Koen Gadol'un görünüşü.

Ve şimdi Yahudilikte estetiğin mahiyetini tanımlayabiliriz. Yahudilikte estetik, Tanrı'nın onurunu güçlendirmeye adanmış sanattır. *Kavod*, yani "onur" sözcüğünün Tora'da yalnızca Tanrı'ya – ve Tanrı'nın evinde görev yapan Koen'e – atfediliyor olmasının gerektirmesi budur.

Yahudilik "sanat uğruna sanata" değil, "Tanrı hizmetinde sanata", yaratmış olduğu bu dünyaya verdiği güzelliğin birazını bir adak olarak Tanrı'ya geri vermeye inanır. Konuyu fazla basite indirgeme riskini alarak, antik Yisrael ile antik Yunan arasındaki farkı şu şekilde ifade edebiliriz: Yunanlar güzelliğin kutsiyetine inanırlarken, Yahudiler *adrat kodeş*, yani "kutsiyetin güzelliğine" inanıyorlardı. *Avoda*'da estetiğe yer vardır. Deniz Şarkısı'nın sözleriyle "*Ze Keli ve-anveu*" – "Bu Tanrı'mdır ve O'nu güzelleştireceğim". Çünkü güzellik sevgiye ilham verir ve kalbin ibadeti de sevgiden akar.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. "*Begeed*" sözcüğünün ikili anlamı (giysi/ihanet), giysilerin hem aldatmacadaki, hem de kutsiyetteki rolüne dair anlayışımızı nasıl derinleştirir?
2. Mişkan'ın estetiği ile çağımızın dini uygulaması arasında hangi paralellikler kurulabilir?
3. Tanah'ın başka neresinde giysi manevi bağlantı veya dönüşümün bir simgesi olarak görev yapmaktadır?